

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Олександр Юрійович Буров,
доктор технічних наук,
заступник директора з наукової роботи
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.014.3-056.45

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ДЕТЕРМІНАНТА ЧИ ІЛЮЗІЯ?

В статтє рассмотрена проблема детерминированности профессионального самоопределения старшеклассников.

Ключевые слова: *учащиеся, профориентация, оценивание, профессия, компетентности.*

The problem of professional self-determination of high school children is discussed.

Key words: *career guidance, assessment.*

Незважаючи на економічну ситуацію, а може завдяки їй, сучасні ринки праці та освітніх послуг стрімко розвиваються [1]. В останні два десятиліття стало очевидним, що впродовж трудової фази життя людина може, а часто і повинна, змінювати декілька професій. Тому, класичний механізм профорієнтації вже не може на необхідному рівні обслуговувати потреби молоді. Крім того, профорієнтація ускладнюється ще й процесами глобалізації ринків освіти та праці, необхідністю постійного підвищення (або зміни) кваліфікації.

Профорієнтаційна діяльність: потреби користувача.

Перед кожною людиною, яка виходить на ринок праці, постають такі питання (професійний психоаналіз):

- про які професії я маю необхідну інформацію (ЗНАЮ);
- в яких професіях я хочу працювати (ХОЧУ);
- в яких професіях я можу (здатен) працювати (МОЖУ);
- хто сьогодні і в майбутньому потрібен на ринку праці (НЕОБХІДНО);

У зв'язку з цим, важливим є чітке дотримання правильної технології вибору майбутньої професії та відповідної освітньої підготовки, що передбачає виконання певних необхідних кроків [2]:

- 1) визначення особистих схильностей;
- 2) визначення особистих інтересів, цінностей, мотивації;
- 3) ознайомлення з прогнозом глобального та локального ринку праці;
- 4) специфікація професій, яким віддається перевага;

5) ознайомлення з кваліфікаційною характеристикою професій;

6) вибір напрямку та спеціальності навчання відповідно до необхідних освітньо-кваліфікаційних характеристик з метою отримання необхідної компетенції;

7) аналіз програм підготовки на певну спеціальність в різних ВНЗ;

8) вибір форми, вартість, умов навчання;

9) вибір ВНЗ;

10) ознайомлення з правилами вступу до ВНЗ;

11) вибір переліку тестів та складання ЗНО.

Необхідно зазначити, що у сфері організації профорієнтаційної роботи існує дві альтернативні позиції: 1) адміністративна; 2) особистісно орієнтована.

Адміністративну точку зору можна умовно назвати «профагітацією». Вона, в першу чергу, масово рекомендує ті професії, що відповідають потребам соціуму (держави, бізнесу), а не конкретній людині.

Особистісно орієнтована точка зору, навпаки, рекомендує ту професію, що більш підходить конкретній людині, з урахуванням її особливостей та обставин (здібностей, нахилів, розвитку, економічних умов, тенденцій глобального ринку праці тощо).

Профорієнтаційна діяльність: проблеми та можливі рішення.

Необхідно визнати, що існує суттєвий дисбаланс між існуючими потребами та формами профорієнтаційної роботи, та реаліями надання відповідних освітніх послуг. Він є наслідком того, що не враховується кінцева мета навчання людини – отримання необхідних знань, вмінь та навичок, необхідних і достатніх для успішної реалізації себе в суспільстві (враховуючи, духовний, особистісний, інтелектуальний та мате-

ріальний аспекти). Інакше кажучи, профорієнтацію правильніше було б будувати від результату реалізації людини (можливого життєвого успіху), а не від поточної ситуації, що, як правило, некерована молодого людиною, а їй доводиться довіряти життєвому досвіду та сформованим поглядам дорослих.

З нашої точки зору, профорієнтація повинна починатися з профвідбору, точніше, з аналізу професіограми тих професій, на які претендує, може або хоче вчитися молода людина. Тобто, профорієнтація є першим етапом в архітектоніці профвідбору, який не є одноразовою акцією, а відбувається на різних етапах професійного життя людини [3].

Крім того, необхідно враховувати плінність умов реалізації професійних можливостей людини, через орієнтацію профорієнтаційної роботи на «досягнутий рівень», тобто, припущення щодо сталості або прогнозованості ринку праці. При цьому, не береться до уваги, що психологічні та психофізіологічні можливості будь-якої людини змінюються з віком, причому, суто індивідуально. Особливо це стосується підліткового періоду, в якому відбувається швидка трансформація структури особистісних якостей та інтелекту [4].

На шляху до досягнення мети необхідно виконання наведених вище пп. 1–11. Інакше кажучи, успішна (гуманна) профорієнтація повинна допомагати молодій людині не тільки інформацією щодо ринкових можливостей та пріоритетів, її схильностей та відповідності вимогам професії або, навіть, декількох професій, а й інформацією щодо варіативності можливостей цієї людини у часі (протягом життя), щодо можливостей у навчанні та перепідготовці на різних етапах життєвого циклу.

Прискорення розвитку людської цивілізації веде до того, що протягом одного покоління виникають та зникають нові професії, людина мусить не тільки навчатися, досягаючи певної компетентності, але й змінювати її, здобуваючи нові компетентності відповідно умовам життя (особливо це видно на прикладі емігрантів, яким в новій країні доводиться змінювати цілий спектр життєвих компетентностей).

На перший план життєвого розвитку виходить не стільки вміння навчитися чомусь, скільки вміння вчитися протягом життя – потреба, визнана в усьому світі. При цьому необхідно враховувати «ціну», яку сплачує людина, через невідповідність вимогам професії своїх психофізіологічних можливостей. Як встановлено, люди за своїми властивостями не відповідають таким вимогам, у три рази частіше хворіють і раніше вимушені кинути професію [5].

З таких позицій професійне самовизначення у навчальному закладі є ілюзією, тому, що дає поточну оцінку стану, поглядів і можливостей молодого людини, а професійна орієнтація повинна орієнтуватися не на поточні, а на довготривалі оцінки можливостей, оцінки ризику витратити свої ресурси на отримання знань, умінь та навичок, що виявляться невикористаними людиною у повній мірі.

Якщо звичним і загально визнаним є визначення «освіта протягом всього життя», то необхідно змінити парадигму профорієнтації, як «підготовки молодого людини до професійного самовизначення» на «профорієнтаційну підтримку протягом всього життя».

Таким чином, робимо висновки та надаємо рекомендації.

1. Схильності та можливості людини не є сталими протягом життя і, навіть, на мікрорічкових інтервалах, трансформуються одночасно з її особистісним розвитком.

2. Професійне самовизначення молодого людини є недостатньо ефективним і дієвим, без урахування психологічних та психофізіологічних ресурсів та їх зміни протягом життя

3. Профорієнтаційна парадигма «підготовки молодого людини до професійного самовизначення» потребує зміни на парадигму «профорієнтаційної підтримки протягом усього життя».

Використані літературні джерела

1. Онікієнко В. В., Ємельяненко Л. М. Соціальний капітал нації: методологічні проблеми дослідження сфер економічної взаємодії // Український соціум. – 2009. – № 3 (30). – С. 72–82.

2. Богачков Ю. М., Буров О. Ю., Милашенко В. М., Радченко В. М., Рождественська Д. Б. Сучасні методи профорієнтації та кар'єрного консультування в інноваційному розвитку суспільства // Матеріали міжнародної конференції «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій», 20–21 лютого 2008 р., м. Суми. – Суми, 2008. – С. 127–132.

3. Буров А. Ю., Герасимов А. В., Четверня Ю. В. Автоматизированный профессиональный отбор и контроль профессиональной работоспособности операторов энергопредприятий на базе ПЭВМ IBM PC // Энергетика и электрификация. – К.: Техника, 1992. – № 2. – С. 29–32.

4. Буров О. Ю., Вінник Н. Д., Плаксенкова І. О., Перцев М. А., Черняк Ю. М. Діагностика інтелектуальних якостей обдарованих підлітків: результати та прогноз // Загальна обдарованість і спеціальні здібності: концепції, тезаурус, критерії, діагностика, 03 жовтня 2012 р., м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – С. 22–29.

5. Герасимов А. В. Прогнозирование успешности профессиональной пригодности подготовки операторов в учебно-тренировочных центрах по психофизиологическим и личностным критериям // Физиологический журнал, 1990. – № 3. – Т. 36. – С. 8–13.

